

UN INEDITO di SALVATORE QUASIMODO

FRANCO CAJANI ricorda l'AMICIZIA di György Szabó con QUASIMODO e VIGORELLI

SALVATORE QUASIMODO KIADATLAN MŰVE

FRANCO CAJANI EMLÉKEZIK SZABÓ GYÖRGY, QUASIMODO ÉS VIGORELLI BARÁTSÁGÁRA

Ho cominciato a conoscere György Szabó su *L'Europa Letteraria* diretta da Giancarlo Vigorelli (scomparso lo scorso 16 settembre, era nato a Milano il 21 giugno 1913) di cui ero, sin dagli anni Sessanta, un estimatore ed in particolare attraverso l'"Omaggio a Quasimodo" apparso sul numero di giugno-settembre 1964 in cui era pubblicata la famosa poesia "Dalle rive del Balaton" che il Nobel gli aveva dedicato in quell'anno.

Quando poi nell'inverno del 1991 lo incontrai per la prima volta a Budapest con Gábor Sólyom in una birreria vicino al *Magyar Nemzet*, quotidiano in cui lavorava come caporedattore della pagina culturale, mi ricordò l'incontro che ebbe con Vigorelli circa trent'anni prima.

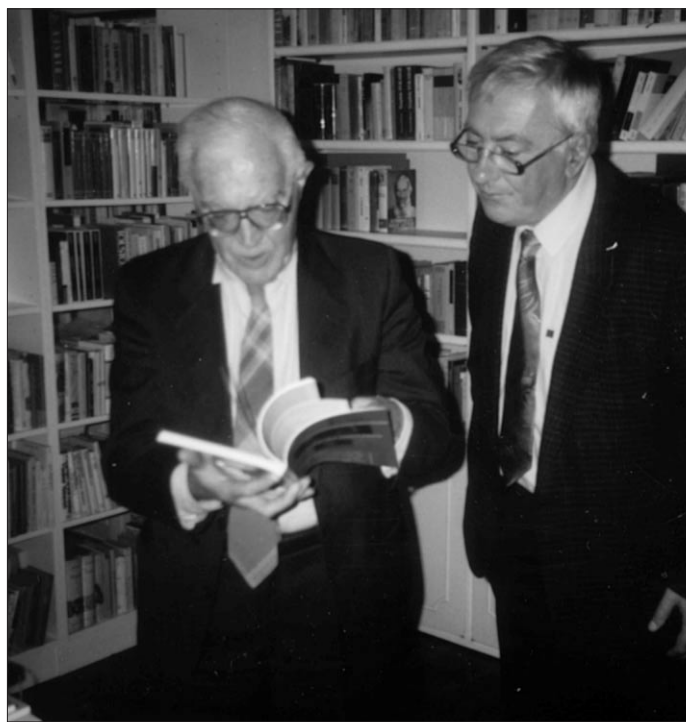
Mi chiese di organizzargli un incontro a Milano non solo con Vigorelli ma anche con Mario De Micheli per il quale aveva tradotto l'edizione ungherese de *Il Futurismo* e *Le avanguardie artistiche del Novecento* rispettivamente nel 1962 e 1963.

Riuscii nell'intento nel settembre dell'anno dopo in occasione di un soggiorno in Italia, ospite a casa mia con la moglie Geltrud. Un incontro conviviale al ristorante "Il Rigolo" con la complicità di Alfredo Paglione, gallerista milanese di alto livello gettammo le basi per un ritorno in Ungheria di Vigorelli. Gli avremmo fatto piantare un albero a Balatonfüred davanti al tiglio dell'amico Salvatore, il che avvenne il 9 settembre 1995.

Da quel primo incontro nella birreria scaturì la possibilità di realizzazione di una mostra alla Galleria Nazionale della capitale magiara nell'ambito del Festival di Primavera. Ferenc Baranyi tradusse i miei testi poetici di *Cavaliere nel tempo* illustrato da cento artisti contemporanei e ne sortì *Időlovag* con la presentazione di György Szabó e l'esposizione delle cento opere formato 30 x 40 cm.

La stessa mostra allestita nell'autunno dello stesso anno a Balatonfüred diede l'avvio alla prima edizione del Premio letterario "Salvatore Quasimodo" ormai giunto alla XIV edizione assumendo negli ultimi anni i crismi dell'internazionalità grazie alla collaborazione dell'Istituto Italiano di Cultura a Budapest.

Incitai più volte György a scrivere sul Nobel italiano per far rivivere sulle pagine de *i Quaderni della Brianza* i giorni di quel giugno 1962, data del soggiorno di Quasimodo in Ungheria, e lo fece con un saggio arguto nell'autunno del 1993. Volle anche che per corredare il suo testo recuperassi cinque fotografie nell'archivio a suo dire della

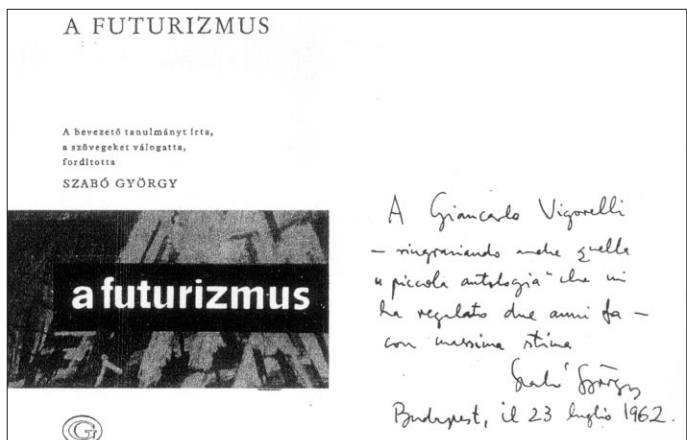
Annak idején a Giancarlo Vigorelli által szerkesztett L'Europa Letteraria című folyóirat hasábjain kezdtem ismerkedni a Milánóban 1913. június 21-én született és a múlt év szeptember 16-án elhunyt Szabó Györggyel. Már a hatvanas évektől nagy csodálójá voltam a kiadványnak, különösen nagy hatással volt rám az 1964 június-szeptemberi számban megjelent „Hommage Quasimodónak” című összeállítás. Itt jelent meg a híres „A Balaton partjáról” című vers és ebben az évben kapta meg a költő a Nobel-díjat.

Amikor később, 1991 novemberében először találkoztam személyesen Sólyom Gáborral Budapesten egy kis sörözőben, a Magyar Nemzet című napilap szerkesztőségének közelében, ahol a kulturális rovat vezetőjeként dolgozott, elmesélte a harminc évvel korábbi találkozását Vigorellivel.

Azt kérte tőlem, szervezzek meg egy randevút Milánóban nem csak Vigorellivel, de lehetőség szerint Mario De Michelivel is, aki megbízta őt A futurizmus és A XX. század művészeti avantgard irányzatai című folyóiratok magyar kiadásának fordításával 1962-ben és 1963-ban.

Sikerrel jártam, és a következő év szeptemberében, egy olaszországi tartózkodása során feleségével, Gertrúddal nálam vendégeskedett. Kellemes találkozás jött létre az Il Rigolo étteremben. Az elegáns milánói képzőművészeti galéria-tulajdonos, Alfredo Paglione „bűnrészességével” leraktuk Vigorelli magyarországi visszatérésének alapjait. Elintéztük, hogy ültessen egy fát Balatonfüreden, barátja, Salvatore által ültetett hárs mellett. Erre 1995. szeptember 9-én került sor.

Ott, az első sörözői találkozón merült fel annak a lehetősége is, hogy a magyar fővárosban, a Nemzeti Galériában kiállítást rendezzünk a Tavaszi Fesztivál keretében. Baranyi Ferenc lefordította ver-

Miklós, 31 luglio 1961

Saluti alla madre, ai ragazzi
e al cane Fickó e all'amica
del giardino Lunzera -

Cara Magda,
grazie della bellissima lettera. Il signor Bira
caroza molto e si riposa poco: fra giorni va
in Romania. Ma nel suo cuore è rimasto
il cuore dell'Ungheria. György che fa?
Io avevo mandato il mio libro di scritti critici
alla Casa Editrice Europa. È arrivato?
Penso al mio tiglio che cresce sulle rive del
Balaton. Penso a voi. Come non poter pensare
al vostro affetto? Scrivetemi sempre qualche
piccola riga. Vi abbraccio
Salutn Quasimodo

“Agenzia delle notizie” della capitale magiara e partendo da questi scatti quasi fosse un canovaccio fece rivivere quei giorni.

Szabó aveva curato l'edizione ungherese del volume di Quasimodo pubblicato dalla Editrice Europa nel 1960 dal titolo *Ritorni*, in ungherese *Hazatérések*, e ne aveva scritta la prefazione per cui gli fu chiesto di fare l'interprete. Così egli ricorda l'evento:

“[...] Non avevamo altro da fare che viaggiare di qua e di là, stringere la mano, fare dediche, leggere, meditare sulle rovine, entrare per un attimo anche al night (ce n'era uno solo in quel periodo). Quasimodo sapeva benissimo qual era il significato di tutto questo: portava se stesso in giro come l'eucarestia. [...]”

Gli amici ungheresi sapendo che il Nobel era reduce da un viaggio a Mosca dove aveva avuto un attacco cardiaco gli avevano inserito nell'ampio programma “[...] un'escursione al Balaton, che è il lago più grande dell'Europa Centrale, con acqua calda, nel nord costeggiato da piccoli vulcani spenti. Non è lontano dalla capitale, anche se il termine del nostro viaggio, la casa degli scrittori, si trova sul punto più lontano. Ma la macchina si guasta due volte per il caldo, a malapena riusciamo ad arrivare alla prima cittadina sul lago, Balatonfüred.

In questa città funziona un sanatorio di chiara fama, specializzato per malati di cuore. Era una scelta ovvia fermarci e prendere alloggio. Funzionava in quei tempi un unico piccolo alberghetto giallo, dove con un po' di difficoltà, cenammo, e Quasimodo prese le sue pastiglie. Il mattino successivo, mentre duravano le consulte io ero libero, e così mi affacciai nell'ufficio turistico che – non esistendo turismo – offriva nascondiglio per il conoscitore del paesaggio, il signor Zákonyi Ferenc, e gli dissi che se negli anni Trenta, Rabindranath Tagore piantò qui un albero, per ricordare la sua guarigione, anche noi avremmo fatto meglio a smettere di restare inoperosi, perché c'era un altro Nobel presente nello scenario.

Il signor Zákonyi riconobbe subito quali vantaggi può avere un posto di villeggiatura se ricordi di persone famose popolano il paesaggio. Mentre noi – a mezzogiorno – prendevamo il fresco accompagnati da un buon vino godendo dell'ospitalità del matrimonio dei Lipták, la città smentì quell'opinione generale secondo la quale gli ungheresi non ci sanno fare per l'organizzazione. Nel primo pomeriggio già sventolavano le bandiere italiane e ungheresi (gli stessi colori) attorno a una piccola radura, suonava la fanfara, era

seimet – a Cavaliere nel tempo-t *Idólovag* címen –, melyet száz kortárs művész illusztrált. Szabó György írta a bevezetőt, a száz illusztrációt pedig kiállították, mindegyiket 30 x 40 cm-es méretben.

Ugyanez a kiállítás még ugyanabban az évben elkerült Balatonfüredre is és akkor indult útjára a Salvatore Quasimodo Irodalmi Díj, amely azóta már „életútjának” 14. évéhez érkezett. A kezdeményezés az utóbbi években nemzetközivé terebélyesedett, köszönhetően a Budapesti Olasz Kulturintézet hathatós közreműködésének.

Többször is ösztökéltem Györgyöt, hogy írjon az olasz Nobel-díjas költőről. Elevenítse fel a Brianzi Füzetek hasábjain az 1962. év júniusának napjait, Quasimodo magyarországi tartózkodását. Végül meg is tette 1993 őszén egy szikár esszében. Azt szerette volna, ha cikke illusztrációjaként előkeresem azt az öt fényképet, ahogy ő mondta, a budapesti hírügynökség archívumából, melyek az ő szövegével együtt tökéletesen visszaadták volna a felelevenített napok hangulatát.

Szabó szerkesztette Quasimodo kötetének magyar kiadását, mely az Európa Kiadó gondozásában jelent meg 1960-ban *Hazatérések* címmel. Mivel a bevezetőt is ő írta, őt kérte fel annak tolmácsolására is. Így emlékezett vissza erre az eseményre:

„(...) Nem volt más tennivalónk, mint innen oda utazgatni, kezét rázni mindenkivel, dedikálni, olvasni, a romokon állva meditatni, egy percre betérni még egy night clubba is (abban az időben ebből mindössze egy volt). Quasimodo pontosan tudta, hogy mindennek mi a jelentősége: úgy hordozta körbe saját magát, mint valami oltáriszentséget. (...)”

Mint hogy a magyar barátok tudták, hogy a Nobel-díjas költő épp-hogy visszatért moszkvai útjáról, ahol szívrohama volt a sűrű programba beterveztek „(...) egy kirándulást a Balatonhoz, mely Közép-Európa legnagyobb melegvizű tava, északon apró vulkanikus hegyek övezik. Nincs messze a fővárostól, bár utazásunk utolsó állomása, az írók alkotóháza kicsit távolabbra esik. De a kocsit kétszer is bedöglött a meleg miatt, éppen hogy képesek voltunk elérni az első balatoni várost, Balatonfüredet.

Ebben a városkában van egy híres sanatórium, kifejezetten szívbetegnek részére. Így aztán természetes döntés volt, hogy itt szálljunk meg. Volt ott akkoriban egy sárgára festett kis szálloda, ahol kisebb nehézségek árán megvacsoráztunk, és Quasimodo bevette a kötele-

stato scavato il posto dell'albero e già riposava quella grossa pianta ben fatta che nel frattempo è diventata tiglio meraviglioso. In semicerchi si assieparono i curiosi, i malati del sanatorio, la gente della strada, contadini-pubblico di intenditori tutti sapevano come prendere in mano una pala o una vanga.

Quasimodo percepiva la grandiosità del momento: entrare in contatto con la natura. E lasciare in eredità qualcosa che molto probabilmente gli sarebbe sopravvissuta. *L'odore acre dei tigli nella notte di pioggia...* Fu dinamico ed assiduo, riuscimmo a stento a fermarlo. Il protocollo richiede soltanto alcune palette di terra, il resto lo completano quelli del mestiere, ma lui voleva essere sicuro, anzi, sembrava capire qualcosa di questo genere di lavoro, lasciò da fare pochissimo agli altri. Piantato l'alberello, l'innaffiammo abbondantemente. Dopodiché lo guardammo pensosi nel semicerchio della gente che applaudiva. [...]"

Rientrato in patria Salvatore Quasimodo non dimenticò quel martedì 27 giugno trascorso a Balatonfüred e da Milano un mese dopo risponde a Magda Szabó, scrittrice famosa e prima moglie di György:

"Milano, 31 luglio 1961

Cara Magda, grazie della bellissima lettera. Il signor Biro lavora molto e si riposa poco: fra pochi giorni va in Romania. Ma nel mio cuore è rimasto il cuore dell'Ungheria. György che fa? Io avevo mandato il mio libro di scritti critici alla Casa Editrice Europa. E' arrivato? Penso al mio tiglio che cresce sulle rive del Balaton. Penso a voi. Come non potrei pensare al vostro affetto? Scrivetemi sempre qualche piccola riga. Vi abbraccio Vostro

Salvatore Quasimodo

Saluti alla madre, ai ragazzi e al cane Ficks e all'amica del giardini lunare"

Da questo testo si intravede lo spirito del poeta – la sua ironia, la sicurezza di sé, come scriverà più tardi l'amico Szabó – nell'autodefinirsi "Bíró" ricordando i molteplici autografi che aveva regalato in Ungheria e l'imperitura amicizia radicata.

Franco Cajani

ző piruláit. Másnap reggel, miközben zajlottak az orvosi vizsgálatok, én szabad voltam és bekukkantottam az idegenforgalmi hivatalba mely – igazí turizmus nem lévén – jó kis „rejtekhely” volt a vidék kitűnő ismerőjének, Zákonyi Ferencnek. Mondtam neki, hogy a harmincas években Rabindranath Tagore elültetett itt egy fát gyógyulásának emlékére, így hát jó lenne, ha mi sem maradnánk télenek, annál is inkább, mert egy másik Nobel-díjas is van köztünk.

Zákonyi úr rögtön felismerte, milyen előnyökkel is járna egy ilyen kis üdülőhelyen, ha megemlékeznek az idelátogató híres emberekről. Miközben dél tájban jó bor mellett hűsöltünk a Lipták házaspár vendégszeretetéét élvezve, ez a városka megcáfolt minden olyan vélekedést, miszerint a magyarokban nincs semmi szervezőképesség. Koradélután egy kisebb tisztáson már lengtek az ugyanolyan színű olasz és magyar zászlók, szóltak a fanfárok, és már ott volt kiásva az elültetésre váró fa helye. És ott pihent a közelben az a jól megtermett formás fa, amit elültettünk, és azóta gyönyörű hárs fejlődött belőle. A kíváncsiskodók félkörívben vettek körül minket, köztük a sanatórium betegei, egyszerű utcai járókelők, parasztemberek, mindentudók, vagyis olyanok, akik mindannyian tudták, hogyan kell egy ástól és lapátot megfogni.

Quasimodo tökéletesen felfogta a pillanat nagyszerűségét: közvetlen kapcsolatba lépni a természettel. Örökölni hagyni valamit, ami minden valószínűség szerint majd túléli őt. A hársfák savanykás illata az esőáztatta éjszakában... Dinamikus és tettekre kész volt, alig tudtuk erővel leállítani. A protokoll nem kívánt volna többet, mint azt, hogy a híres személy néhány lapátnyi földet hányjon a gödörbe, a többi munkát a szakemberek végzik. Ő azonban biztosra akart menni, sőt úgy tűnt, mint aki valamit megértett ebből a munkából, és csak kevés lapátolnivalót akart másokra hagyni. Miután elültette a kis fát, bőségesen megöntözte. Majd a félkörívben álló népek tapsa közepette elgondolkodva néztük a kis növényt. (...)"

Salvatore Quasimodo hazájába visszatérve sem felejtette el ezt a Balatonfüreden töltött június 27-ét. Egy hónappal később írja Milánóból Szabó Magdának, a híres írónőnek, György első feleségének:

„Milánó, 1961. július 31.

Kedves Magda,

Köszönet a gyönyörű leveledért. Bíró (Bíró: a golyóstoll olasz neve. A fordító megjegyzése) úr nagyon sokat dolgozik és keveset pihen: pár nap múlva Romániába megy. De az én szívemben Magyarország szíve maradt. György mit csinál? A magam részéről elküldtem kritikáim írásaimat az Európa Kiadónak Megérkezett? Sokat gondolok a Balaton partján növekvő hársfámra. És rátok is sokat gondolok. Hogyan tehetném meg, hogy nem gondolok a ti szeretetekre? Írjatok nekem mindig néhány apró sort. Ölel benneteket a ti

Salvatore Quasimodótok

Üdvözllet édesanyádnak, a srácoknak, Ficks kutyának és barátnőjének a holdbéli kertekből".

Ebből a szövegből jól látszik a költő szellemessége, iróniája, önbizalma, ahogyan később barátja, maga Szabó is írja. Önmagát „Bírónak”, vagyis golyóstollnak nevezi, emlékezve arra a rengeteg autogramra, amit nagylelkűen Magyarországon szétosztott örök barátsága jeleként.

Franco Cajani

Salvatore Quasimodo, on his way back from Moscow in 1961, stopped in Balatonfüred with some Hungarian friends and decided to plant a lime tree, thus to make contact with nature and to provide posterity a living inheritance. Later, in the same spirit, Giancarlo Vigorelli, a writer and friend of Quasimodo, planted a lime tree beside that of his dead friend, and this generated a series of further events. György Szabó, Gabor Solymos and Ferenc Baranyai promoted an exhibition, as well as the translation of my work *Knight in the time*, which led in turn to the first edition of the "Salvatore Quasimodo Literary Prize" in Balatonfüred, which now has come to a 14th edition, thanks in part to the collaboration of the Italian Institute of Culture in Budapest.